

روستا و اقتصاد روستایی در استان کرمان

♦ دکتر مهرداد محمدی سلیمانی

معاون آمار و اطلاعات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمان

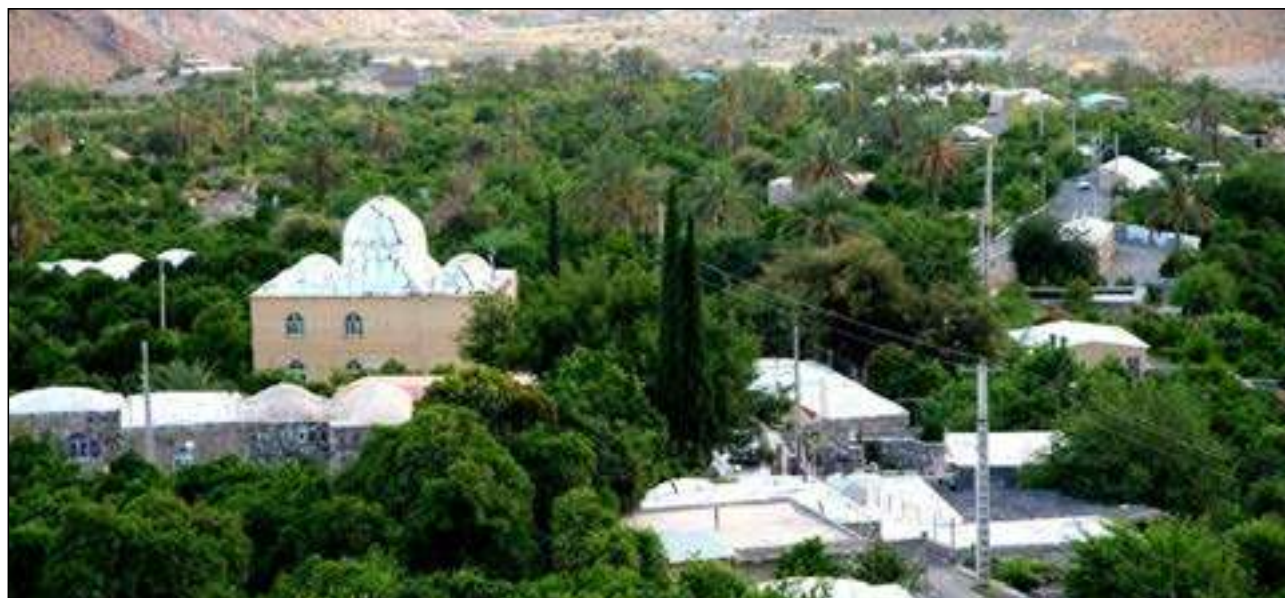
مقدمه

روستا عمدتاً یک واحد طبیعی همگن اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی است که از یک مرکز جمعیت، محل کار و سکونت (اعم از متمرکز پیوسته و یا پراکنده) با حوزه و قلمرو معین ثبتی و یا عرفی تشکیل می‌شود. اقتصاد روستایی شامل کلیه فعالیت‌هایی است که در محیط روستا اعم از کشاورزی و یا غیر کشاورزی به‌منظور تأمین معاش روستائیان صورت می‌گیرد، به‌عبارت‌دیگر اقتصاد روستایی کلیه مبانی اقتصادی خانوار روستایی، اعم از کشاورزی، صنعت و معدن و خدمات را دربر می‌گیرد. وجود روستا به‌عنوان یکی از مهم‌ترین پایگاه‌های تولید مواد حیاتی و رفع نیازهای اساسی هر جامعه است که از نظر تاریخی تغییرات زیادی را شاهد بوده

است. تا قبل از انقلاب اسلامی برنامه‌ی مدون اجرایی برای توسعه روستاها محقق نشده تا آنکه بر اساس فرمان امام خمینی (ره) و اهداف ترسیم شده برای این مهم مبنی بر تشکیل جهاد سازندگی و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی اقدامات زیرساختی شامل برق‌رسانی، آب‌رسانی، گازرسانی، بهداشت و درمان، جاده‌سازی و مسکن به‌تدریج صورت پذیرفته و در حال انجام است که از جمله می‌توان به برق‌رسانی به کلیه روستاهای بالای ۱۰ خانوار استان، بهره‌مندی ۹۹/۵ درصد جمعیت روستایی از تلفن خانگی و همراه، بهره‌مندی ۸۱ درصد روستاهای استان از خدمات شبکه خانه‌های بهداشت روستایی، بهره‌مندی ۹۰ درصد جمعیت روستایی استان از فضای آموزشی مناسب در مقاطع مختلف تحصیلی، بهره‌مندی ۴۷ درصد شبکه راه‌های روستایی استان از راه آسفالت، بهره‌مندی ۷۶ درصد روستاهای استان از

شبکه آب آشامیدنی بهداشتی، گازرسانی به بیش از ۵۰۰ روستا، اجرای طرح هادی در ۲۵۶۰ روستا و ساخت و بهره‌برداری از حدود ۳۰۰ هزار واحد مسکونی مقاوم اشاره نمود، اما به دلیل توجه نکردن به توانمندی‌های

بالقوه موجود در روستاها و به‌کارگیری این ظرفیت‌ها در راستای شکوفایی این مناطق، استفاده نکردن از تجربیات جهانی به‌منظور ایجاد شرایطی نوین در ساماندهی مدرن عوامل تولید در حوزه روستا، فقدان قوانین جامع حمایتی و متولی مشخص برای توسعه روستایی تثبیت جمعیت روستایی را در برنداشته است؛ به‌نحوی که کاهش میزان روستانشینی از حدود ۷۰ درصد به ۳۰ درصد در چهل سال گذشته رسیده است. لذا ضروری است به‌منظور بهره‌گیری از امکانات موجود که با صرف هزینه‌های قابل توجه در روستاها به انجام رسیده است و استفاده از پتانسیل و ظرفیت فراوان روستاها که بخش قابل‌توجهی از کشور را شامل می‌گردد و توجه به اقلیم کشور و استعدادهای متنوع و ضرورت آمایش سرزمین و تهیه الگوی توسعه پایدار متناسب با نیاز هر منطقه و بهره‌گیری از تجارب کشورها نسبت به بازتعریف روستا و توسعه روستایی اقدام صورت پذیرد. توجه به اقتصاد روستا و بهره‌مندی از ظرفیت برنامه هفتم توسعه در راستای این مهم ضروری است. در این گزارش با درک اهمیت اقتصاد روستایی از یک‌سو و نیز سهم قابل‌توجه جمعیت روستایی استان کرمان، سعی شده ضمن ارائه آخرین وضعیت روستاهای استان و اقتصاد روستایی استان، رهنمودهای متناسب با شرایط متنوع طبیعی، اجتماعی و اقتصادی روستاهای استان ارائه نماید.

وضعیت روستاهای استان

استان کرمان با بیش از ۵۵۰۰ روستای دارای سکنه که در ۲۵ شهرستان و در پهنه بالغ بر ۱۸۲ هزار کیلومترمربع استقرار یافته‌اند، ۹ درصد از کل روستاهای دارای سکنه کشور را به خود اختصاص داده است؛ این در حالی است که این ۹ درصد تعداد روستاهای استان ۵/۶ درصد جمعیت روستایی کشور را تشکیل می‌دهند. نظام استقرار روستایی در استان کرمان با دو مشکل اساسی مواجه است: یکی پراکندگی نامناسب سکونتگاه‌های روستایی و دیگری توزیع نامناسب جمعیت در نقاط روستایی به‌نحوی که ۶۰ درصد جمعیت روستایی استان کرمان تنها در ۱۷ درصد تعداد روستاهای استان سکونت دارند و ۴۰ درصد جمعیت در ۸۳ درصد تعداد روستاهای استان استقرار یافته‌اند. مجموع این عوامل باعث گردیده علی‌رغم توجه و اقدامات در خصوص تأمین زیرساخت‌ها در مناطق روستایی استان هزینه‌های ارائه خدمات و زیرساخت‌ها به نسبت سایر استان‌ها افزایش یافته و سرانه بیشتر شاخص‌های زیربنایی روستای استان به میانگین کشور پائین تر باشد. برآورد جمعیت استان در سال ۱۴۰۱ حدود ۳/۴ میلیون نفر می‌باشد که ۴ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود. ۳۸ درصد از جمعیت استان روستانشین هستند که ۱۴ درصد از میانگین کشوری بیشتر است. به‌طورکلی ۵/۶ درصد از جمعیت روستایی کشور در استان کرمان ساکن هستند. نکته قابل‌تأمل کاهش نرخ رشد روستانشینی هم در کشور و هم در استان می‌باشد. به‌طوری‌که متوسط

نرخ رشد جمعیت استان ۱/۳ درصد و نرخ رشد روستانشینی ۱/۳- درصد می‌باشد. جدول شماره (۱)

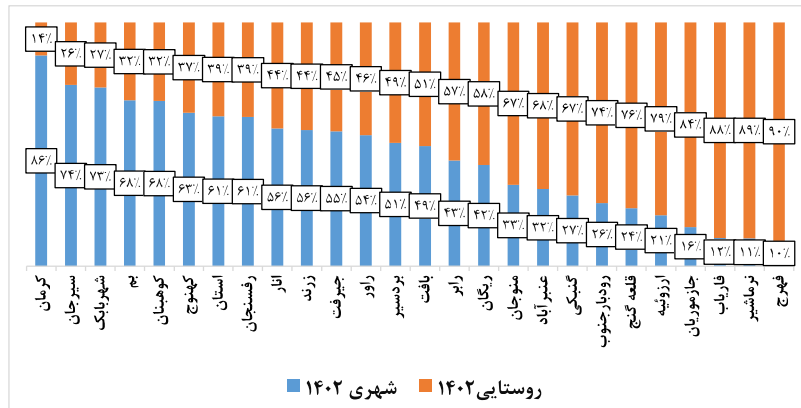
درصد جمعیت شهرنشینی در کشور در سال ۱۳۶۰ نسبت به روستانشینی پیشی گرفته، درحالی‌که در استان کرمان این تغییر در سال ۱۳۷۰ با یک دهه تأخیر صورت گرفته است. وضعیت جمعیت روستایی استان نشان می‌دهد که بسیاری از شهرستان‌های استان، جمعیت غالب آن‌ها روستایی است؛ به‌نحوی که چهار شهرستان فهرج، نرماشیر، جازموریان و قاریاب بالای ۸۰ درصد جمعیت آن‌ها جمعیت روستایی است. نمودار شماره (۱)

بررسی شاخص‌های نیروی کار روستایی استان کرمان

ساختار جمعیت و نیروی کار روستایی و عشایری استان کرمان در سال ۱۴۰۱ نشان می‌دهد که ۸۷۶۶۷۱ نفر معادل ۶۷ درصد از جمعیت روستایی استان را جمعیت ۱۵ سال و بیشتر (جمعیت در سن کار) تشکیل می‌دهند که از این تعداد، ۳۸۳۸۸۹ نفر جزو جمعیت روستایی فعال اقتصادی استان می‌باشند. جمعیت فعال اقتصادی شامل افراد در سن کار که در تولید کالا و خدمات مشارکت داشته (شاغل) یا از قابلیت مشارکت برخوردار بوده‌اند (بیکار)، می‌شود. تعداد شاغلین روستایی استان ۳۵۰۴۳۷ نفر می‌باشد که ۸۷ درصد آن‌ها باسواد هستند. همچنین تعداد بیکاران روستایی استان ۳۳۴۵۲ نفر می‌باشند که

جدول شماره (۱) شاخص‌های جمعیتی روستایی و عشایری - برآورد سال ۱۴۰۱

شرح	جمعیت (هزار نفر)	نرخ رشد جمعیت (درصد)	جمعیت روستایی و عشایری (هزار نفر)	نرخ رشد جمعیت روستایی و عشایری (درصد)	سهم جمعیت روستایی و عشایری (درصد)	جمعیت مردان روستایی و عشایری (هزار نفر)	جمعیت زنان روستایی و عشایری (هزار نفر)
کشور	۸۴۹۷۱	۱/۲	۲۰۵۷۵	-۰/۲	۲۴	۱۰۴۰۱	۱۰۱۷۳
کرمان	۳۳۳۸۳	۱/۳	۱۲۸۹	-۰/۳	۳۸	۶۵۷	۶۳۲
سهم کرمان از کشور	۴ درصد	-	۶/۳ درصد	-	-	۶/۳ درصد	۶/۲ درصد

۹۹ درصد آن‌ها باسواد و ۵۶ درصد آن‌ها دارای تحصیلات دانشگاهی هستند. نرخ مشارکت روستای استان برابر ۴۱/۸ درصد می‌باشد که نسبت به کشور، حدود ۱/۴ درصد کمتر است. این عدد برای مردان روستایی ۶۹/۸ درصد و برای زنان روستایی ۱۴/۱ درصد می‌باشد. نرخ بیکاری از تقسیم تعداد بیکاران به جمعیت فعال (مجموع شاغلین و بیکاران) به دست می‌آید. بررسی وضعیت نرخ بیکاری استان نشان می‌دهد در سال ۱۴۰۰ نرخ بیکاری روستایی استان بیشتر از کشور شده است. همان‌طور که اطلاعات جدول نشان می‌دهد، زیاد بودن نرخ بیکاری روستایی استان به دلیل نرخ بالای بیکاری زنان روستایی استان است. (جدول شماره ۲)

وضعیت اشتغال روستایی در استان کرمان به تفکیک بخش‌های اقتصادی نشان می‌دهد، حدود ۷۱ درصد از اشتغال در بخش کشاورزی است این در حالی است که سهم این بخش در روستاهای کشور برابر ۴۶/۲ درصد می‌باشد و بخش‌های خدمات و صنعت معدن سهمی ناچیزی دارند. همچنین حدود ۹۶ درصد از روستاییان استان در بخش خصوصی فعال هستند. (جدول شماره ۳)

هزینه واقعی خانوارهای روستایی

۱۳۹۵ به ۱۲/۹ میلیون تومان در سال ۱۳۹۹ کاهش پیدا کرده است (کاهش حدود سه میلیون تومانی)، اما در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ به ترتیب به ۱۳/۸ و ۱۳/۹ میلیون تومان افزایش پیدا کرده است؛ به عبارت دیگر قدرت خرید خانوارهای روستایی در این دو سال نسبت به سال ۱۳۹۹ افزایش داشته است. در مجموع قدرت خرید خانوارهای روستایی در سال‌های موردبررسی کاهش قابل‌ملاحظه‌ای داشته است. نکته قابل تأمل در این خصوص اختلاف زیاد هزینه واقعی در مناطق شهری و روستایی است؛ به طوری که هزینه واقعی

هزینه خانوار شامل کلیه هزینه‌های مصرفی خوراکی و غیرخوراکی خانوار می‌باشد. هزینه به قیمت ثابت، معمولاً سطح زندگی و رفاه خانوار را نشان می‌دهد. با توجه به این که هزینه‌ها به‌عنوان متغیر جانشین درآمد در نظر گرفته شده است؛ بنابراین اگر هزینه فرد به قیمت ثابت در طول سال‌های مختلف افزایش یابد یعنی فرد از کالاها و خدمات بیشتری استفاده کرده و رفاه وی افزایش یافته است. بر این اساس هزینه واقعی خانوار روستایی کشور نیز از ۱۵/۷ میلیون تومان در سال

جدول شماره (۲) شاخص‌های نیروی کار در مناطق روستایی کشور و استان کرمان در سال ۱۴۰۰

شرح	جمعیت شاغل	جمعیت بیکار	نرخ مشارکت اقتصادی	نرخ اشتغال	نرخ بیکاری	نسبت اشتغال	سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی	نرخ بیکاری ۱۵-۲۴ ساله	نرخ بیکاری ۱۸-۳۵ ساله
روستایی کشور	۵۸۵۰۱۹۷	۴۳۵۰۹۴	۴۳/۲	۹۳/۱	۶/۹	۴۰/۲	۱۳/۶	۱۷/۶	۱۲/۷
روستایی کرمان	۳۲۳۱۰۸	۳۴۷۹۹	۴۱/۸	۹۰/۳	۹/۷	۳۷/۷	۵/۰	۴۰/۹	۲۱/۵
روستایی مرد کشور	۴۹۰۳۹۱۴	۳۴۹۴۴۷	۷۲/۶	۹۳/۳	۶/۷	۶۷/۸	۱۵/۴	۱۶/۹	۱۱/۵
روستایی مرد کرمان	۲۷۸۶۱۹	۲۰۵۲۳	۶۹/۸	۹۳/۱	۶/۹	۶۵/۰	۴/۹	۳۵/۹	۱۵/۳
روستایی زن کشور	۹۴۶۲۸۳	۸۵۶۴۶	۱۴/۱	۹۱/۷	۸/۳	۱۲/۹	۴/۲	۲۱/۷	۱۸/۵
روستایی زن کرمان	۴۴۴۸۹	۱۴۲۷۶	۱۳/۷	۷۵/۷	۲۴/۳	۱۰/۴	۵/۲	۶۵/۹	۴۷/۰

جدول شماره (۳) وضعیت اشتغال روستایی در استان کرمان به تفکیک بخش‌های اقتصادی

شرح	کشاورزی	صنعت	خدمات	خصوصی	عمومی	کشاورزی	صنعت	خدمات	خصوصی	عمومی
روستایی کشور	۲۷۰۵۱۷۵	۱۷۲۶۷۳۵	۱۴۱۸۰۴۱	۵۵۰۴۷۸۴	۳۴۵۴۱۳	۴۶/۲	۲۹/۵	۲۴/۲	۹۴/۱	۵/۹
روستایی کرمان	۲۲۸۴۶۶	۴۵۸۴۶	۴۸۷۹۵	۳۰۸۹۵۰	۱۴۱۵۸	۷۰/۷	۱۴/۲	۱۵/۱	۹۵/۶	۴/۴
روستایی مرد کشور	۲۱۸۰۴۷۶	۱۴۷۷۰۵۳	۱۲۴۶۱۳۸	۴۶۲۳۷۵۲	۲۸۰۱۶۲	۴۴/۵	۳۰/۱	۲۵/۴	۹۴/۳	۵/۷
روستایی مرد کرمان	۱۹۴۱۳۷	۴۲۴۵۳	۴۲۰۲۸	۲۶۷۲۶۸	۱۱۳۵۰	۶۹/۷	۱۵/۲	۱۵/۱	۹۵/۹	۴/۱
روستایی زن کشور	۵۲۴۶۹۸	۲۴۹۶۸۱	۱۷۱۹۰۴	۸۸۱۰۳۲	۶۵۲۵۱	۵۵/۴	۲۶/۴	۱۸/۲	۹۳/۱	۶/۹
روستایی زن کرمان	۳۴۳۲۹	۳۳۹۳	۶۷۶۷	۴۱۶۸۲	۲۸۰۷	۷۷/۲	۷/۶	۱۵/۲	۹۳/۷	۶/۳

خانوارهای روستایی تقریباً نصف خانوارهای شهری است.

شاخص رفاه اجتماعی

در بین خانوارهای روستایی استان‌های کشور، استان‌های یزد، البرز و مازندران بیشترین رفاه و استان‌های کرمان، خراسان جنوبی و سیستان و بلوچستان کمترین رفاه را داشته‌اند. نکته قابل تأمل در خصوص رفاه مناطق روستایی این‌که پراکندگی این شاخص که می‌تواند به‌عنوان نابرابری در رفاه شناخته شود. پراکندگی شاخص رفاه اجتماعی نشان می‌دهد که در استان کرمان از ۶/۵ در سال ۱۳۹۵ به ۷/۲ در سال ۱۴۰۱ رسیده است. این موضوع بیانگر افزایش نابرابری رفاه در استان است.

شاخص‌های نابرابری

ضریب جینی بر اساس هزینه‌های ناخالص روستایی در مقایسه با خانوار شهری در سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۱ کشور نشان داده شده است. همان‌گونه که در جدول شماره (۵) نیز مشاهده می‌شود ضریب جینی در طی دوره دارای نوسان اما افزایشی بوده است. بر اساس محاسبات انجام شده ضریب جینی مناطق روستایی کشور از رقم ۰/۳۳۶۲ در سال ۱۳۹۵ به ۰/۳۶۴۳ در سال ۱۴۰۱ افزایش یافته که حاکی از بدتر شدن وضعیت توزیع درآمد است. هرچند ضریب جینی روستایی کمتر از مناطق شهری است، اما در مناطق شهری طی دو سال گذشته این ضریب کاهش یافته است. با توجه به نمودار شماره (۲) استان کرمان کمترین ضریب جینی خانوار روستایی بعد از استان ایلام در سال ۱۴۰۱ را به خود اختصاص داده است.

حساب تولید بخش‌های اقتصاد در حوزه روستایی

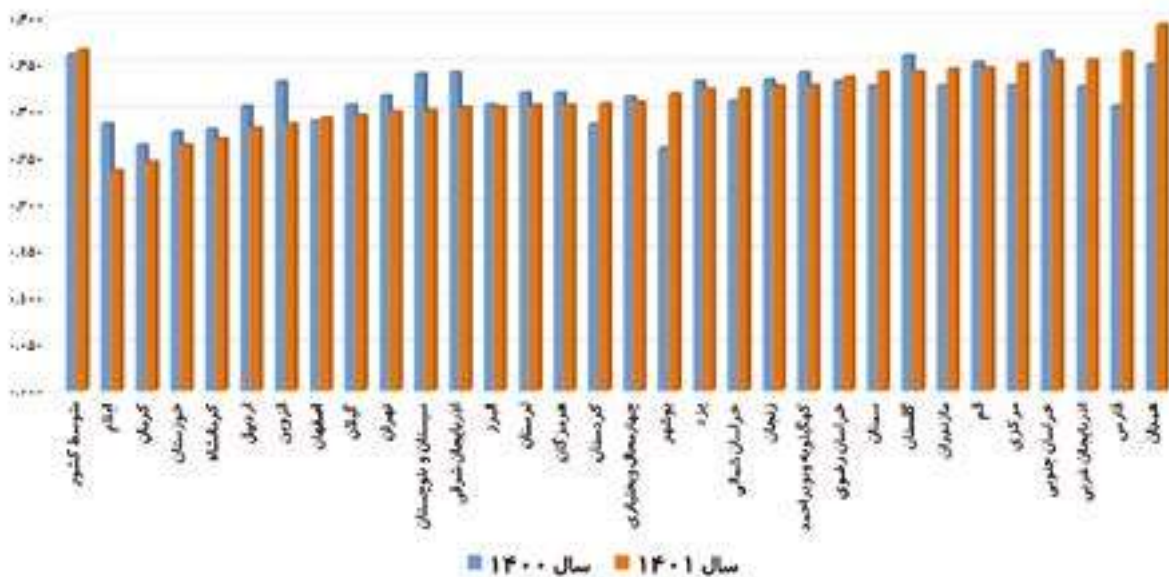
سهم فعالیت‌های اقتصادی مناطق روستایی از کل ارزش‌افزوده اقتصاد ملی که در سال ۱۳۹۰ برابر با ۲۶/۳ درصد بوده است، در سال ۱۴۰۰ به ۲۸/۵ درصد افزایش یافته است که سهم ارزش‌افزوده روستاهای استان کرمان ۵/۷ درصد ارزش‌افزوده روستاهای کشور می‌باشد. افزایش سهم اقتصاد روستا از اقتصاد ملی همراه است با کاهش سهم جمعیت روستایی از جمعیت کشور؛ هر چند در استان کرمان طی این مدت جمعیت روستایی استان روند تقریباً ثابتی داشته است. سهم بخش کشاورزی مناطق روستایی در سال ۱۴۰۰ برابر با ۸۹/۳ درصد از کل ارزش‌افزوده بخش کشاورزی کشور می‌باشد و با توجه به دو برابر بودن ارزش‌افزوده بخش کشاورزی استان نسبت به کشور (۸ درصد کشور و ۱۶/۸ استان

جدول شماره (۴) شاخص رفاه اجتماعی مناطق روستایی در استان و مقایسه با کشور

شرح	۱۳۹۵		۱۳۹۶		۱۳۹۷		۱۳۹۸		۱۳۹۹		۱۴۰۰		۱۴۰۱		متوسط ۷ سال	
	رتبه	مقدار	رتبه	مقدار	رتبه	مقدار	رتبه	مقدار	رتبه	مقدار	رتبه	مقدار	رتبه	مقدار	رتبه	مقدار
کل کشور	xx	۱۰/۶	xx	۹/۹	xx	۸/۸	xx	۸/۳	۰	۸/۸	۰	۸/۸	۰	۸/۸	۰	۱۰/۵
کرمان	۳۰	۷/۱	۲۹	۶/۸	۲۹	۶/۲	۲۹	۷/۰	۲۸	۷/۶	۲۶	۷/۲	۲۷	۷/۵	۲۹	۷/۵

جدول شماره (۵) ضریب جینی خانوارهای روستایی کشور در مقایسه با خانوار شهری

شرح	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	متوسط ۷ سال
روستایی	۰/۳۳۶۲	۰/۳۵۵۹	۰/۳۵۹۵	۰/۳۵۳۹	۰/۳۵۹۰	۰/۳۵۹۴	۰/۳۶۴۳	۰/۳۵۵۵
شهری	۰/۳۷۳۰	۰/۳۷۹۳	۰/۳۹۴۰	۰/۳۸۲۸	۰/۳۸۳۵	۰/۳۷۵۷	۰/۳۶۹۶	۰/۳۷۹۷

نمودار شماره (۲) نمودار ضریب جینی خانوارهای روستایی استان‌های کشور

به‌جز اشتغال مختصری ندارد. سهم بخش معدن مناطق روستایی از بخش معدن استان به دلیل بالا بودن بخش معدن استان از کشور برابر با ۶۰ درصد است، اما همان‌طور که ذکر گردید، منافع حاصل از این ارزش‌افزوده عمدتاً در مناطق شهری به کار گرفته می‌شود؛ به عبارتی تولید بخش معادن استان در حوزه روستایی انجام می‌گیرد ولی ارزش‌افزوده حاصل از آن، بخشی از منابع ملی محسوب می‌شود. به تعبیری، تولید ناخالص داخلی روستایی که نصیب خانوارهای روستایی می‌شود، صرفاً همان درآمد حاصل از بخش کشاورزی است. به‌طورکلی سهم اقتصاد روستایی نسبت به تولید کل با احتساب بخش معدن برابر با ۴۴/۵ درصد می‌باشد و بدون احتساب معدن در استان، سهم اقتصاد روستای استان برابر با ۳۲/۹ درصد می‌باشد؛ این در حالی است که سهم جمعیت روستایی استان ۳۸ درصد از جمعیت استان است.

روستایی استان کرمان ۸۷/۷ درصد در حوزه تولید (کالاها و محصولات کشاورزی، معدنی، صنعتی و ساختمان) و ۱۲/۳ درصد مربوط به خدمات می‌باشد که ۶/۶ درصد از متوسط کشور پائین‌تر است؛ این در حالی است که استان از ظرفیت‌های بی‌نظیری در بخش خدمات روستایی برخوردار است؛ به‌عنوان مثال، بیش از ۷۸۱ آبادی استان دارای پتانسیل طبیعی و اکو توریسم و بیش از ۱۷۸ روستا دارای ارزش تاریخی و بالاترین میزان اقامتگاه‌های بوم‌گردی در مناطق روستایی کشور و روستاهای دارای ثبت جهانی است. سهم بخش معدن مناطق روستایی از بخش معدن اقتصاد کشور قریب ۵۰ درصد است که این فعالیت‌ها صرفاً به‌واسطه استقرار معادن در محدوده روستاها در ارزش‌افزوده روستا لحاظ شده است، منتها عمده منافع و منابع حاصل از آن از طریق دولت به منافع ملی تعلق گرفته و عملاً تأثیر قابل‌ملاحظه‌ای در اقتصاد روستا

کرمان) در استان کرمان ۹۴/۷ درصد از کل ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و زیر بخش‌های آن مربوط به مناطق روستایی است که بیانگر این امر است که هر چند کشاورزی و امنیت غذایی کشور و استان بدون شک مدیون مناطق روستایی است اما این سهم بالا علاوه بر استفاده بیش‌ازحد از توان اکولوژیک پهنه سرزمین و کاهش شدید منابع آبی و خاکی، اقتصاد سنتی و کم‌بهره را در مناطق روستایی حاکم نموده است. در اقتصاد حوزه روستایی در سال ۱۴۰۰ به میزان ۸۱/۲ درصد ارزش‌افزوده مربوط به فعالیت تولید کالا بوده (کالاها و محصولات کشاورزی، معدنی، صنعتی و ساختمان) و ۱۸/۹ درصد ارزش‌افزوده آن مربوط به بخش خدمات (هتل و رستوران، تأمین آب، برق و گاز طبیعی، حمل‌ونقل، واسطه‌گری‌های مالی، امور عمومی، بازرگانی، مستغلات و خدمات کسب‌وکار، آموزش، بهداشت و سایر خدمات) می‌باشد. این نسبت در اقتصاد

بحث و نتیجه‌گیری

اهمیت نقش سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی سرزمینی برای ایجاد توسعه پایدار و متوازن در عرصه‌های مختلف اجتماعی به‌عنوان راهبرد اصلی از سوی دولت‌ها مطرح بوده است. شکل‌گیری ساختارهای برنامه‌ریزی طی دهه‌های گذشته در کشور نشان‌دهنده نوعی عدم توازن در توسعه و خلأ توسعه اجتماعی به‌ویژه در جوامع روستایی کشور ایران می‌باشد. یکی از ضرورت‌های اولیه برای اعتدالی اقتصادی و اجتماعی متوازن، توجه بیشتر به جوامع روستایی به‌ویژه در زمینه کسب‌وکار و اشتغال می‌باشد. لیکن استراتژی‌های توسعه در کشور طی سالیان گذشته، به کاهش بهره‌وری اقتصاد روستاها منجر شده است که این امر ضرورت توجه به اقتصاد روستایی را دوچندان می‌نماید. در طول اجرای برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سه دهه گذشته، استفاده از ظرفیت‌های اقتصاد روستایی کشور به‌نوعی مورد غفلت واقع شده و بخش کشاورزی نتوانسته تقاضای کار جدیدی را در بازار کار شکل دهد. در موارد زیادی نیز شاغلین این بخش به خیل بیکاران حاشیه‌نشین شهری پیوسته یا به بیکاران در آستانه مهاجرت به شهرها تبدیل شده‌اند. اقتصاد روستایی استان با وجود ظرفیت‌های عظیم در بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله گردشگری و اکوتوریسم، توسعه صنایع مرتبط با کشاورزی و توسعه انرژی‌های پاک و ظرفیت‌های معدنی، همچنان متکی به اقتصاد کشاورزی است که به‌شدت طی سال‌های اخیر به دلیل کاهش شدید منابع آبی و خشکسالی‌ها و نیز مخاطرات طبیعی از جمله سرمازدگی و سیل و... آسیب‌پذیر شده است؛ به‌نحوی که ۳۹ درصد از شاغلان استان که به بخش کشاورزی تعلق دارند، تنها ۱۶/۸ درصد از یک اقتصاد استان بهره‌مند می‌باشند. **واکوی اقتصاد روستایی استان بیانگر موارد زیر است:**

- کند شدن روند پیشرفت فیزیکی طرح‌ها و فعالیت‌های اقتصادی بنا به دلایل اقتصادی برون‌زا؛ بی‌ثباتی اقتصاد کلان از یک‌سو و توزیع نامناسب و پراکندگی زیاد تعداد و جمعیت روستاهای استان از سوی دیگر،
- مناطق روستایی استان نقش مهمی در اقتصاد استان ایفا می‌کنند، ولی ایفای این نقش در

توسعه خود نواحی روستایی تأثیر کمی دارد؛ چرا که این ارزش افزوده به شیوه‌های مختلف از مناطق روستایی خارج می‌شود و به همین دلیل در اقتصاد روستایی، کمبود سرمایه و سرمایه‌گذاری وجود دارد. یکی از دلایل خروج این ارزش افزوده از مناطق روستایی این است که بیشتر زنجیره ارزش این فعالیت‌ها در شهر مستقر است. همچنین بخش عمده‌ای از مالکان و سرمایه‌گذاران فعالیت‌های موجود در مناطق روستایی به‌ویژه در بخش‌های صنعت و معدن در شهرها سکونت داشته و زندگی می‌کنند و ارزش افزوده از مناطق روستایی به شهرها به‌ویژه شهرهای بزرگ استان و کشور منتقل می‌شود.

- به دلیل آلاینده‌ی زیاد صنایع و معادن در برخی نقاط استان و تردد حجم زیادی کامیون و تریلر، روستاهای محدوده تأثیر منفی زیادی از این معادن و صنایع متحمل می‌شوند، ولی از اثرات مثبت این صنایع بهره خبلی کم و ناچیزی دارند.
- خروج ارزش افزوده بخش قابل‌توجهی از فعالیت‌های کشاورزی از مناطق روستایی به شهرها، بروز پدیده بورس‌بازی و کلایبی شدن املاک در کشاورزی، خرد شدن و تشدید تقطیع اراضی، افزایش خرده مالکی، تغییر کاربری اراضی کشاورزی به سایر کاربری‌ها، کاهش تولید محصولات کشاورزی و خروج عواید تولید کشاورزی، تضعیف تعادل بین جمعیت روستایی و ظرفیت‌های کشاورزی برای تولید و اشتغال از روستاها از ویژگی‌های اقتصاد روستاهای استان است که به‌عنوان مانعی در فرایند توسعه پایدار روستایی عمل می‌کند و اگر به فکر تحول اجتماعی و اقتصادی در جامعه روستایی و بازرگری و تصمیم لازم برای تغییر وضعیت روستا نباشیم، با مشکل و چالش جدی روبرو خواهیم شد و با وجود توسعه امکانات و تأسیسات لازم در جامعه روستایی، شاهد تخلیه هرچه بیشتر جمعیت روستایی به انحای مختلف خواهیم بود.

- اقتصاد روستایی امری بین بخشی، فرابخشی و آمایش سرزمینی است از این‌رو نظام نهادی و مدیریتی مناطق و سکونتگاه‌های روستایی در سطوح مختلف به‌ویژه سطح ملی و منطقه‌ای بایستی از منظر آمایشی بازرگری و باز تعریف شود و هرگونه تغییر و ساماندهی در نظام نهادی و سازمانی

توسعه روستایی در افق برنامه هفتم توسعه بایستی با نگاه فرابخشی و آمایش سرزمینی صورت گیرد و محدود کردن آن به بخش اقتصادی خاص، نداوم ناکارآمدی‌های موجود را در پی داشته و محکوم به شکست خواهد بود.

- از آنجا که اقتصاد استان و به طبع اقتصاد روستا به‌شدت وابسته به کشاورزی است و تغییر و اصلاح ساختار اقتصادی برنامه بلندمدت بوده و در کوتاه‌مدت میسر نیست، برای بهبود وضعیت معیشت و زندگی و اقتصاد روستایی استان نیاز به کاهش نسبت سرباری و فزونی جمعیت شاغل در کل جمعیت روستایی است. این مهم می‌بایست از طریق رشد بازار کار روستایی از جهات کمی و کیفی حاصل شود؛ به‌عبارت دیگر، رشد بخش کشاورزی معطوف به رشد کمی و افزایش فرصت‌های شغلی موردنیاز از طریق بخش‌های دیگر اقتصادی است؛ بنابراین ضروری است که بخش‌های دیگر اقتصادی به‌ویژه صنایع مرتبط با کشاورزی و همچنین پتانسیل‌های محلی در روستاهای استان رشدی سریع و گسترده یافته و به توسعه موزون و همه‌جانبه جوامع روستایی در کنار توسعه کشاورزی، هم به جهت برقراری عدالت و کاهش نابرابری بین جامعه روستایی و شهری و هم به جهت افزایش تولیدات کشاورزی و امنیت غذایی، توجه مضاعف و ویژه‌ای شود.

- تأکید بر اجرای برنامه‌های اشتغال‌زا و تولید محور در قیاس با سیاست‌های صرفاً باز توزیعی (مثل یارانه غذا و یارانه نقدی ...) و آموزش اقشار آسیب‌پذیر در راستای توانمندسازی، ارتقاء مهارت‌ها و افزایش شانس آن‌ها برای جذب در بازار کار، در کنار آموزش‌های رسمی، مهارت‌آموزی به‌عنوان سیاستی برای توانمندسازی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. برنامه‌های مهارت‌آموزی به دنبال ارتقای سطح مهارت بیکاران و افزایش شانس یافتن شغل است. هماهنگی میان ارائه‌کنندگان آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و توجه به نیازهای بازار کار در ارائه برنامه‌های مهارت‌آموزی جدید حائز اهمیت است. علاوه بر آموزش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، جوانان جویای کار به مهارت‌های نرم مانند روش‌های ایجاد ارتباط و توان حل مسئله نیازمندند. کسب این مهارت‌ها به توان اشتغال آنان یاری می‌رساند. ♦♦